

Ten exempel van anderen

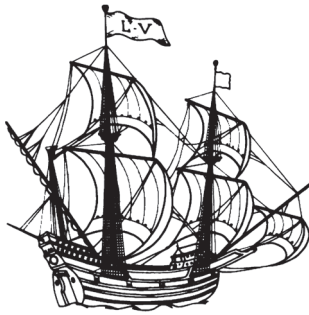
De processen tegen opvarenden van de piratenschepen
Trompeuse en *Resolution* in Suriname en op St. Thomas in 1684

BEZORGD EN INGELEID DOOR
KARWAN FATAH-BLACK EN AART RUIJTER

WalburgPers

WERKEN UITGEGEVEN DOOR
DE LINSCHOTEN-VEREENIGING
CXVIII

Ten exempel van anderen

De processen tegen opvarenden van de
piratenschepen *Trompeuse* en *Resolution*
in Suriname en op St. Thomas in 1684

INGELEID EN BEZORGD DOOR
K.J. FATAH-BLACK EN A. RUIJTER

WalburgPers

ZUTPHEN
2019

WALBURGPERS

Commissie van Toezicht

Henk den Heijer
Michael Limberger
Virginia Lunsford

Afbeelding omslag

Voorzijde: Kaart in vogelvlucht van Cabo Corso/Cape Coast tot Mouree/
Mouri, Ghana. Kaart van Johannes Vingbooms, circa 1665. Nationaal Archief,
Den Haag.

Omslagontwerp

Henk Wals, Lauwers-C, Nijmegen

Vormgeving binnenwerk

Marijke Maarleveld, ViaMare, Zutphen

© 2019 K.J. Fatah-Black en A. Ruijter/Linschoten-Vereeniging, p/a Uitgevers-
maatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2019 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

www.linschoten-vereeniging.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvou-
digd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar ge-
maakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door
fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schrif-
telijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen
te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt
verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

ISBN 9789462494312

NUR 688

INHOUD

WOORD VOORAF	7
INLEIDING	15
Plundering op zee in de Atlantische wereld	15
De tocht van de <i>Trompeuse</i>	25
De tocht van de <i>Resolution</i>	44
De processen tegen de zeerovers in Suriname en op St. Thomas	48
Het belang van deze bronnen	60
VERANTWOORDING	69
De handschriften	69
Transcriptie, bibliografie, annotatie en spelling	70
PROCESVERSLAGEN	73
Eerste proces tegen opvarenden van de <i>Trompeuse</i> en de <i>Resolution</i> (inclusief ondervragingen, strafeis en vonnis) gehouden in Suriname (7 tot en met 14 januari 1684)	74
Tweede proces tegen opvarenden van de <i>Trompeuse</i> en de <i>Resolution</i> (inclusief ondervragingen, strafeis en vonnis) gehouden in Suriname (7 tot en met 14 januari 1684)	107
Derde proces tegen opvarenden van de <i>Trompeuse</i> (inclusief ondervragingen, strafeis en vonnis) gehouden in Suriname 31 maart tot en met 4 april 1684)	125
Vierde proces (inclusief ondervragingen en vonnis) gehouden op St. Thomas (7 en 16 juni 1684)	144

BIJLAGEN

I	Verslag van schipper Cornelisz. Ouwman over de aanhouding van een groep zeerovers in Berbice (12 december 1683)	151
II	Brief van gouverneur Cornelis van Aerssen van Sommelsdijck van Suriname aan commandeur Gideon D. Boursse van Berbice over de in Berbice aangehouden zeerovers (1 januari 1684)	154
III	Brief van Gideon D. Boursse aan Cornelis van Aerssen van Sommelsdijck over de door hem aangehouden zeerovers (16 november 1683)	157
IV	Rekening van de raad fiscaal Pieter Muenicx met betrekking tot zijn werkzaamheden ten behoeve van de processen tegen de zeerovers in Suriname (29 maart 1684)	159
V	Overzicht van het bij de zeerovers in Suriname in beslag genomen goud (zonder datum)	162
VI	Brief van schipper Booij Cornelisse met betrekking tot de inbeslagname van zijn schepen in Berbice (7 april 1684)	163
	GLOSSARIUM	167
	SUMMARY	169
	LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN	172
	LIJST VAN GERAADPLEEGDE BRONNEN EN LITERATUUR	173
	LIJST VAN AFBEELDINGEN EN KAARTEN	176
	REGISTER OP GEOGRAFISCHE, PERSOONS- EN SCHEEPSNAMEN	178

WOORD VOORAF

De reis van de zeerovers die in dit deel centraal staat heeft geen scherp afgebakend begin- of eindpunt. Ergens in 1682 besloot een groep mannen om het schip de *Trompeuse* (misleidster) in de Golf van Campeche te nemen, maar het betrof toen al een geroofd schip en voor de rovers was het ongetwijfeld niet hun eerste roof. Wat het eindpunt van de *Trompeuse* was, weten we wel: het schip werd na een lange plundertocht – zonder dat de bemanning aan boord was – door een schip van de Engelse marine op 31 juli 1683 verbrand. De reputatie van het schip reisde echter nog met de bemanning mee, lang nadat het schip zelf vernietigd was. De mensen die de reputatie van de *Trompeuse* met zich meedroegen, zwierven rond de Atlantische Oceaan en in groepjes of alleen zochten zij al rovend hun weg. Sommigen liepen tegen de lamp en eindigden aan de galg. Anderen, zoals kapitein Jean Hamlin, wisten in de mist van de geschiedenis te verdwijnen. De reconstructie van de reis van de bemanning van de *Trompeuse* eindigt op het moment dat de laatste van de bekende opvarenden in 1684 werden berecht en daarmee eindigt ook het spoor in het archief.

De opvarenden van de *Trompeuse* en de *Resolution* stonden aan het begin van hun tochten nog duidelijk in de traditie van de boekaniers. Maar door hun voortgezette rooftochten naar de Golf van Guinee en langs de kust van Zuid-Amerika, zetten zij al duidelijk stappen buiten het traditionele operatiegebied van deze zeerovers: de Caribische Zee. Jean Hamlin en zijn stuurman Abraham Bergenaer bevonden zich in het overgangstijdperk naar het gouden piratentijdperk dat rond 1730 eindigde met iconische kapiteins als Edward Teach, Ann Bonny en Jack Rackham. Jean Hamlin stond niet alleen aan het begin van dit tijdperk, hij was wellicht ook de eerste die zichzelf werkelijk als ‘piraat’* omschreef.¹ Hoewel hij nog niet onder de afschrikwekkende zwarte vlaggen van zijn opvolgers voer, waren Hamlin en zijn *Trompeuse* het prototype van de piraten zoals zij later in talrijke boeken tot canonic deel van de westerse cultuur zijn gemaakt. Hamlins roverijen waren ook de aanleiding voor de eerste grote internationale klopjacht op een piratenbemanning in de jaren 1680.

Toch is Hamlins verhaal en dat van zijn stuurman Abraham

1. Kaart van de afgelegde routes van de schepen. UvA-Kaartenmakers, Castricum.

Bergenaer nog goeddeels onbekend. Hij ontbreekt in de klassieke overzichtswerken uit de vroege achttiende eeuw en de geschiedenis van de rooftochten van de *Trompeuse* is nog niet eerder samengebracht. Dat was onmogelijk omdat de belangrijkste archiefstukken over de reis verstoep zaten in de overgekomen brieven en papieren van de Sociëteit van Suriname, een plek waarvan niemand wist dat het een schat aan gegevens over de *Trompeuse* en het zusterschip de *Resolution* herbergde. Hoewel het tegenwoordig voor historici duidelijk begint te worden hoe belangrijk Hamlin en de *Trompeuse* waren, is er nog veel verwarring over de reizen van deze ‘misleidster’. Volgens een recent boek was *Trompeuse* de naam van een piraat in plaats van een schip, en piratenexpert Kris Lane duidde Hamlin niet als eerste van een nieuwe tijd, maar juist als ‘one of the last successful pirates of his generation’.² De rooftocht van de *Trompeuse* vond plaats tijdens het historische kantelpunt tussen de neergang van de boekaniers* en de opkomst van de piraten. Zoals de bronnen in dit boek laten zien, lag de oorsprong van de *Trompeuse* nog in de wereld van de boekaniers in de Cariben, maar behoorde de roversgroep tegen het einde van hun reis tot de nieuwe wereld van de piraten die hun werkterrein verplaatsten naar de Afrikaanse slavenkust, Noord-Amerika en op den duur zelfs voorbij de Atlantische Oceaan.

Hoe het met Hamlin is afgelopen, zijn ook wij niet te weten gekomen. Wel wat er met Bergenaer gebeurd is: hij werd in Suriname in april 1684 opgehangen. Ook vonden we de driftige correspondenties tussen gouverneurs over de ‘misleidster’ en de processtukken tegen delen van zijn bemanning. Het meest omvangrijke deel van de stukken die wij in dit deel presenteren, bestaat uit processtukken uit Suriname, waar een deel van de bemanning werd gearresteerd en berecht. Gezamenlijk geven deze stukken ons een beeld van de rooftochten van de *Trompeuse* en het tweede schip de *Resolution*. De archiefstukken waarop wij ons baseren, zijn weliswaar allemaal door overheidsklerken opgetekend (we beschikken niet over een scheepsjournaal), maar geven toch meerdere perspectieven op de reis en een indringend beeld van de opkomende piraterij in de vroege jaren 1680. De koloniale mogendheden begonnen in die tijd hun aandacht te verleggen naar het opbouwen van plantagekolonies met Afrikaanse slaven. De plundersaars op zee (zowel boekaniers, kapers* als piraten) vormden een bedreiging voor deze nieuwe economische oriëntatie en werden daarom met kracht bestreden.

Wij danken het bestuur van de Linschoten-Vereeniging voor het besluit om dit enigszins atypische reisverslag op te nemen in de reeks werken. Het bestuur van de vereniging heeft een belangrijke rol gespeeld bij de totstandkoming van het boek door ons te adviseren bij het vormgeven van dit project, het werven van de

benodigde fondsen en de begeleiding van de publicatie. De digitalisering en vrije toegankelijkheid van archieven met betrekking tot het koloniaal- en handelsverleden in het Zeeuws Archief, het Rigsarkivet van Denemarken en de beschikbaarheid van de Engelse Calendar and State Papers hebben bijgedragen aan de mogelijkheid om met beperkte middelen de reis van de *Trompeuse* te onderzoeken. Voor de illustraties maakten wij dankbaar gebruik van de gedigitaliseerde kaartencollectie van het Nationaal Archief in Den Haag, het Rijksmuseum, het Scheepvaartmuseum, het National Maritime Museum Greenwich, de National Portrait Gallery, University of Michigan Library, de Kongelige Biblioteket in Kopenhagen en de afdeling Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam. Voor de inhoudelijke begeleiding zijn wij veel dank verschuldigd aan de Commissie van Toezicht en met name Virginia Lunsford en Henk den Heijer, die ons manuscript van zeer waardevol commentaar voorzagen. Hun inzichten en kennis hebben ons voor vele vergissingen kunnen behoeden. Alle resterende fouten komen volledig voor onze verantwoording.

Karwan Fatah-Black en Aart Ruijter

2. Kaart van West-Indië, Herman Moll, New and Complete Atlas, circa 1720.

INLEIDING

Plundering op zee in de Atlantische wereld

In de geschiedenis van de overzeese rijken in de Atlantische wereld zijn plundering op zee en maatregelen tegen plundering nooit ver weg. Columbus zelf enterde in 1502 een Maya schip en beroofde het van zijn goud en edelstenen en al in de jaren 1520 en 1530 begonnen Fransen met aanvallen op de Spaanse retourschepen die rijk beladen vanuit het Caribisch gebied naar Spanje voeren.³ Bescherming tegen plundering was een belangrijke aanleiding voor het uitbreiden van de overzeese infrastructuur van forten en goed afgeschermdde havens. Ter bescherming van hun trans-Atlantische vaart, schakelden de Spanjaarden over op de *Carrera de Indias*, met twee gekonvooierde oversteken per jaar. De plundersaars (zowel rovende piraten als legitieme kapers) zwierven op hun beurt niet doelloos rond, maar richtten zich op kwetsbare routes en knooppunten in de overzeese handelsnetwerken. Ze kenden de weg en pasten hun werkgebied aan de veranderende politieke en economische omstandigheden aan.

Hoewel plundering op zee een onlosmakelijk onderdeel was van de Europese expansie vanaf de zestiende eeuw, zijn er specifieke periodes aan te wijzen waarop dit in schaal en frequentie toenam of van aard veranderde.

Vanaf de zestiende eeuw groeide het contact tussen West-Europa, de westkust van Afrika, Noord- en Zuid-Amerika. In eerste instantie waren het met name Portugezen en Spanjaarden die zich in het Atlantisch gebied begaven en die in deze wereld pogingen deden tot uitbreiding van hun rijk. De economische voordelen van deze uitbreiding en nieuwsgierigheid naar wat deze nieuwe wereld te bieden had, dreef ook ondernemers en overheden van andere staten overzee. Zowel in Europa als overzee raakten deze machten met elkaar in conflict. Plundering van vijandige schepen en vestigingen werden geliefde middelen in de strijd van de maritieme mogendheden, die probeerden in te breken in het Spaanse en Portugese rijk. De uitdagers beschikten namelijk niet over de economische en militaire slagkracht om een reguliere marine op grote afstand van de Europese thuishavens te laten opereren, maar konden dankzij het uitgeven van commissiebriefven* wel particulieren bewegen om door middel van plundering de vijand een slag toe te brengen.

Die tactiek was echter niet zonder risico's voor de plunderende partij. De Britse koning James I merkte al dat, hoewel een deel van deze na de strijd met de Spanjaarden op hun lauweren ging rusten, er ook een groep was die gewend was geraakt aan het kapersleven. Zodra de legitieme plundering van de vijandelijke schepen beëindigd diende te worden om een kwetsbare vrede niet in gevaar te brengen, bleken sommige kapers zich niet naar de nieuwe verhoudingen te willen schikken. Door aanspraak te maken op Nederlandse commissie-brieven konden sommige Engelse kapers hun activiteiten voortzetten, ook nadat Engeland in 1615 vrede gesloten had met Spanje.⁴ Anderen kozen voor een leven als vrijbuiters door zonder een commissiebrief schepen te nemen. De term vrijbuiters duidde erop, dat deze plundersaars zich niet gebonden achtten aan een heer.

De spanning tussen de autonomie van de verafgelegen vestigingen of rondvarende plundersaars aan de ene kant en de controle van het bestuurlijke centrum aan de andere kant had een lange geschiedenis. Wat in de zestiende eeuw in een machtscentrum als Londen als onrechtmatige zeeroof en smokkelhandel werd gezien, werd op de westkust van Engeland en Wales beschouwd als een lokaal recht. De lokale elites waren bereid om tijdens oorlogen bij te dragen aan het plunderen van vijandelijke schepen, maar ze waren niet altijd bereid daar in vredetijd weer mee op te houden. Soms lukte het wel om een plundersaar terug te brengen binnen de grenzen van de internationale verhoudingen, maar na elk conflict was er een deel dat moeilijk tot een eerzaam leven te bewegen was.⁵ De Atlantische wereld veranderde in de zeventiende eeuw in een strijdtoneel van Europese mogendheden.⁶ Door de uitgestrektheid van de rijken en de grote ruimte voor particulier initiatief in de nieuwe vestigingen, namen de mogelijkheden voor vrijbuiters toe. De Engelse overheid zag in de koloniale expansie in eerste instantie een oplossing voor dit probleem. Mannen die eerder wellicht vrijbuiters zouden zijn geworden, konden overzee aan de slag met het opzetten van kolonies en maritieme steunpunten. Deze oplossing bleek echter niet waterdicht, aangezien de nieuwe vestigingen ook geschikte thuishavens voor piraten bleken te zijn. Het Britse havenstadje Baltimore op de Ierse kust veranderde al snel na de vestiging in een piratenest waar rovers hun buit verkochten en nieuwe voorraden konden aanschaffen. Het aantal van dergelijke clandestiene havens vergrootte in de zeventiende eeuw aanzienlijk, toen overzeese kolonies in het Atlantische gebied begonnen te groeien. Het aantal mogelijke schuilhavens nam toe, dankzij de onderlinge concurrentie die gouverneurs gevoelig maakte voor het aannemen van de diensten van plundersaars, zowel van legitieme kapers als van vrije rovers.

De kwestie van nationale loyaliteit kwam al in een vroeg stadium

op bij de boekaniers die aasden op de schepen en vestigingen van de Spanjaarden in de Cariben en de kust van Honduras. Tijdens de crisis in het Spaanse rijk gedurende de eerste helft van de zeventiende eeuw, werden Spaanse schepen en vestigingen een gemakkelijke prooi.⁷ Boekaniers en vrijbuiters bewogen zich soms richting de rand van de beschaving, maar zelden zo definitief zoals de piraten dat later zouden doen. Ook reguliere kapers balanceerden soms op de grens tussen legitieme plunderaar en losgeslagen zeeroover, al bleef ook voor hen de weg terug naar de beschaafde wereld nog open. Zo maakten Nederlandse kapers graag gebruik van de regeling die hen dispensatie verleende, als ze bij het aanbreken van de vrede nog op zee waren. De Staten-Generaal probeerden in 1673 een einde te maken aan het misbruik dat kaperkapiteins hiervan maakten.⁸ Piraten van het 'gouden tijdperk' zouden berucht worden vanwege de manier waarop zij alle wereldlijke en geestelijke autoriteit definitief de rug toekeerden.

Bij de spectaculaire aanval van boekaniersleider Henry Morgan in 1671, waarbij hij met een groep van 1200 boekaniers over land van de Atlantisch kust naar Panama was getrokken, werd het Spaanse rijk een gevoelige slag toegebracht: het ging hier niet om een vloot die ten prooi was gevallen aan boekaniers, maar om de uitplundering van een belangrijk knooppunt dat men destijds 'het strottenhoofd van Peru' noemde. Voor de Engelse kroon kwam de aanval ongelegen: men was juist bezig de verhoudingen met de Spanjaarden tot bedaren te brengen en dat vroeg om een beleid zonder mannen als Morgan. Na deze aanval stuurde de Engelse koning Karel II Thomas Lynch naar Jamaica om orde op zaken te stellen. Zijn aanstelling, die ook de *Trompeuse* zou treffen, was bedoeld om een einde te maken aan de ongeregelde plundertochten die eerder een belangrijk deel van de Engelse overzeese strategie hadden uitgemaakt. Lynch liet Morgan op verzoek van de koning arresteren en naar Londen brengen. De strijd van Lynch tegen zeeroof was niet alleen belangrijk voor de internationale politieke verhoudingen, maar ook voor de economische politiek op het eiland. Lynch beklagde zich dat de plundertochten een soort permanente staat van oorlog hadden veroorzaakt en 'War carries away all freemen, labourers, and planters of provisions, which makes work and victuals dear and scarce. Privateering encourages all manner of disorder and dissoluteness, and if it succeeds, does but enrich the worst sort of people'.⁹ Het was vele malen profijtlijker om te roven dan om het moeizame werk van plantagelandbouw aan te vatten. Slavernij leek hieruit een uitweg, plundertochten konden doorgaan als tot slaaf gemaakte Afrikanen de plantagelandbouw op zich zouden gaan nemen.¹⁰ Van een scherpe beleidsomslag kon echter geen sprake zijn. Plunderen

leverde immers niet alleen geld op, maar ook goedkope benodigdheden om de plantages gaande te houden, inclusief slaven. Zo is in een geschiedenis van Jamaica te lezen dat de verovering van een Nederlands slavenschip met 544 slaven meer voor het eiland had betekend dan alle andere genomen prijzen bij elkaar.¹¹ Op termijn trok men echter de conclusie dat het tolereren van het plunderen van schepen en vestigingen niet samen kon gaan met het opzetten van een plantage-economie.

Met de opkomst van dat nieuwe inzicht was de tijd van de boekenniers echter nog niet vanzelf voorbij. De dreigende strijd met de Nederlanders zorgde voor een tijdelijke koerswijziging: mannen van het statuut van Morgan waren tijdelijk nog nodig om het Britse rijk bijeen te houden. Morgan werd zonder proces vrijgelaten, geridderd en als onder-gouverneur naar Jamaica gestuurd. Eenmaal terug in de Cariben gebruikte Morgan zijn bruuske stijl om zeerovers te bestrijden.¹² Hij zou Lynch echter boven zich moeten dulden, terwijl hijzelf geleidelijk aan drankzucht ten onder ging. In 1682 keerde Lynch namelijk terug naar Jamaica om opnieuw de post van gouverneur te bezetten. Door hun voorgeschiedenis, bestuursstijl en visie op de toekomst stonden Morgan en Lynch op gespannen voet met elkaar. Op een avond zwalkte Morgan een kroeg uit terwijl hij ‘God damn the Assembly’ schreeuwde.¹³ Hij werd direct uit de koloniale raad gezet en Lynch kreeg de volledige controle over het eiland. Het was het einde van een tijdperk, en het begin van een nieuw.

In de jaren 1680 waren de plunderingen op zee dusdanig uit de hand aan het lopen, dat men zelfs op Jamaica maatregelen begon te nemen. Vanaf 1683 begonnen de Engelsen, Fransen en Nederlanders actiever te worden in hun pogingen dit verschijnsel te beteugelen en in hun kolonies de plantagelandbouw te stimuleren.¹⁴ De gelijktijdige internationale vervolging van beruchte kapiteins en bemanningen betekende voor de plundersaars dat in de jaren 1680 de ruimte om tussen machthebbers te laveren steeds kleiner werd. Deze dienden goed op de hoogte te zijn van de politieke geografie van de wereld waarin ze zich bevonden, of ze nu wel of niet voorzien waren van een commissiebrief. Niet alleen moesten ze weten hoe ze van de ene kant van de oceaan aan de andere kwamen, maar ook welke havens veilig waren, welke machthebber voor ze open stond en welke lokale gouverneur te bewegen was om ze als beschermeling te ontvangen. Door de algehele vervolging werden de rovers steeds vaker gezien als *hostis humanis generis*, vijanden van de gehele mensheid.¹⁵

Met de rooftocht van Hamlin en zijn *Trompeuse* diende zich een nieuwe tijd aan in de Caribische plunderingen op zee. Hij was zeker niet de enige die op dat moment rovend door de wereld trok.